

Buczko József

ÚJFEHÉRTÓ ZSIDÓSÁGA

Újfehértó, 1998

50540/2

Tartalomjegyzék

<i>Előszó</i>	7
Újfehértó társadalma a zsidók betelepülése előtt	9
A korai betelepülők	12
<i>Az első zsidó lakosok</i>	12
<i>A település vonzereje, az első zsidók lakhelyei</i>	16
A zsidóság gyarapodása és fogyatkozása a XIX. században	21
<i>A betelepülési folyamat kiteljesedése, megélhetési források</i>	25
<i>Egyenjogúsítási küzdelmek</i>	38
<i>A hitközség kialakulása</i>	41
A századelő zsidósága Újfehértón	47
Hitközségi épületek	65
<i>Imaházak és zsinagógák</i>	65
<i>Iskolák</i>	69
<i>A rituális fürdő</i>	72
<i>Metszőhely</i>	74
<i>Kóser húsbolt</i>	76
Jeles újfehértói zsidók	78
<i>Csodarabbik</i>	78
<i>Írók</i>	86
<i>Dánielné Lengyel Laura</i>	87
<i>Dr. Lengyel Miklós</i>	92
A holocaust árnyékában	103
<i>Minden jogtól megfosztva</i>	103
<i>Összegyűjtésük</i>	112
<i>Elhurcolásuk</i>	116
<i>A túlélők sorsa</i>	125
<i>Békefi (Friedmann) Zoltán elbeszélése</i>	125
<i>Kupferstein Olga visszaemlékezése</i>	130
<i>Merre tovább ? A hazatértek kálváriája</i>	135

Zsidók a helyi emlékezetben	142
<i>Mentalitásuk</i>	142
<i>Előítéletek</i>	146
<i>Szokásaik és ünnepeik</i>	146
<i>Az életfordulóhoz kötött szokások</i>	147
<i>Táplálkozási szokások</i>	151
<i>Az öltözködés , hajviselet , istentisztelet</i>	153
<i>A mezuzához kapcsolódó szokások</i>	154
<i>Fontosabb ünnepeik és a hozzájuk kötődő szokások</i>	155
Az örök ház	161
Szószedet	175
Adatközlők	177
Pótlás	178
Melléklet	179
A leggyakoribb újfehértói zsidó családnevek és magyar megfelelőik	185
Irodalom	186

ELŐSZÓ

" A zsidóság magyarországi története a magyar történelem egy sajátos helyzetben lévő társadalmi csoportjának a többiekétől eltérő, de velük egy keretben zajló története. " ¹ Az Esztergomban 1995. tavaszán tartott, " A zsidóság szerepe a magyarországi polgári fejlődésben " című konferencia megnyitó beszédében elhangzott megállapítás tartalmi mélységeit tekintve településeink multjában, történetében külön - külön is értelmezhető, annál is inkább, mert hazai zsidóságunk - mint ahogy a nem zsidó lakosságé is - elsősorban valamely település - falu vagy város - mindennapjaihoz, a megélhetést biztosító mindennapi élethez, mint a helyi társadalmi - gazdasági kerethez kötődött közvetlenül. Ebben nyert tartalmat, végsősoron itt teljesedett ki mássága, de elkötelezettsége is települése - legszűkebb hazája iránt.

A zsidók Újfehértón két évszázadot töltöttek, így a település közel négyszáz éves történelmének felét közösen formálták a korábban megtelepedett magyar és más nemzetiségű (szerb, román, ruszin) lakossággal. Bár több mint ötven éve elsodorta őket a történelem esztelen vihara, mégis itt maradt kezük nyoma, s hiányzik a helyi társadalmi életet gerjesztő mentalitásuk, a modernizációra leginkább fogékony hevéületük.

Rájuk ma már csak a hatvan év fölöttiek emlékeznek. Ők is főként gyermekkori benyomásokat őriznek. Az utánuk jövő generációk pedig szüleiktől hallottak esetleg valamit. Ha hallottak egyáltalán, hiszen az elmúlt évtizedekben e téma iránt is érzéketlenné igyekeztek tenni a fiatal fiúkat és leányokat.

Újfehértó mai társadalmának többsége szinte semmit nem tud már az egykor itt élt zsidóságról, holott ez a település Szabolcs vármegye egyik legjelentősebb " zsidó fészke" ² számított. 1941 -ben, a háború előtti utolsó magyarországi népszámláláskor 1359 zsidó vallású lakost írtak össze ³ az adatgyűjtők. Közel négy évtized óta pedig nem él már itt közülük senki. A holocaust néhány újfehértói túlélője is szétszóródott a nagyvilágban.

1. Elhangzott Dr. Könözsy László, Esztergom polgármesterének köszöntőjében. Komárom-Esztergom megyei Önkormányzat Levéltára Évkönyve 3., 1995. 6.
2. Köznyelvi szóhasználat olyan településekre, ahol jelentős számú zsidó lakosság élt.
3. Az 1941. évi népszámlálás. Bp.1947.140-141., 372-373.

A rájuk vonatkozó ismeretek hiányának pótlása, a kései újfehértóiakkal való megismertetésének szándéka vezérelt, amikor múltjuk emlékeit, dokumentumait e könyv lapjain közkinccsá teszem. Meggyőződésem, hogy ezek ismerete nélkül nem érthető meg Újfehértó története.

Munkám elsősorban leíró jellegű. Recens anyagra nem támaszkodhattam. Sajnos az Újfehértói Izraelita Hitközség iratai a II. világháború idején megsemmisültek, tűz által pedig 1956-ban a Községháza irattári anyaga is elenyészett, így a legjelentősebb írásos forrásanyagok hiányában kezdtem el a kutatást. A kiindulási pontot a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Önkormányzat Levéltárában fellelhető források jelentették. Ezek különféle XVIII. századi összeírások (conscriptiók), melyekben településenként feltüntették a zsidó lakosok lélekszámát és a földesúri haszonvételi formákkal összefüggésben foglalkozásaikat is. A múlt századi adatokat a megyei levéltári anyagon túl a vármegyei monográfiákból, Fényes Elek munkáiból, a zsidó anyakönyvekből, a Vasárnapi Újságból nyertem.⁴ Századunkat illetően nagy segítségemre voltak az idős helybéliek visszaemlékezései, melyekből megtudhatunk valamit - legalábbis a két világháború közti időre vonatkozóan - e település egykori zsidóságának szokásairól, ünnepeiről, azok szemszögéből, akik érdeklődéssel, olykor-olykor furcsálkodva figyelték a zsidókat, de mint szemtanúk, máig őrzik emlékeiket. Közreadom az innen elszármazott zsidók visszaemlékezéseit is - azokét, akiket sikerült felkutatnom - melyek főként a holocausttal kapcsolatosak. Mivel pedig ezek is az élő emlékezet által szólnak meg, dokumentálásukat, mint utolsó lehetőséget - hiszen egy kivétellel mindnyájan idősek már - elengedhetetlennek tartottam.

Mivel Újfehértó zsidóságának múltja az eddig elmondottak miatt minden elemében nem dokumentálható már pontosan, ezért az összegyűjtött ismeretanyagot a zsidóság hazai - azon belül Kelet - magyarországi - történetébe igyekeztem ágyazni, hogy az időbeli folytonosságot valamelyest megtarthassam.

Mindezek előrebocsájtása után köszönetet mondok azoknak, akik dokumentumokkal, visszaemlékezéseikkel, tanácsaikkal segítették munkámat és azoknak is, akik anyagiakkal támogatták e könyv megjelenését.

Újfehértó, 1997. októbere

Buczko József

4. A forrásokra való pontos hivatkozást lásd a jegyzetek további részében.